

Radnai Miklós †

1892—1935.

Örök tragédiája a magyar szellemi életnek, hogy igazi munkásai, fanatikus lendítői önmagukat felemészttve idő előtt dűlnek ki a küzdők sorából, hogy pótolhatatlan űrt hagyjanak maguk után. Ezek közé tartozott Radnai Miklós is, az Operaház igazgatója, akit férfi kora delén megdöbentő váratlansággal ragadott el a halál. Csak egy éve még, hogy az Operaház 50 éves jubileumán mindenki jó jelnek tekintette, hogy Radnai Miklós ugyanekkor töltötte be operaigazgatóságának 10. esztendejét. Persze, hiszen alig volt 33 éves, midőn díszes, de annál felelősségteljesebb állását elfoglalta s tartósabb igazgatója eddig még nem volt az Operaháznak. Pedig nem a protekció tartotta. Klebelsberg éles szeme, biztos ösztöne ismerte fel benne a hivatott embert s nem is csalódott benne. Az Ő fajtájából való volt : a Klebelsberg-korszak igazi embere, aki a közügynek, a közérdeknek alá tudott vetni minden más magán érdeket, aki a hivatásának az egészségét, életét, a vértanusáig feláldozta. Még sokáig élhetett volna Radnai Miklós, ha jobban kíméli magát, ha a szakadatlan munka és felelősségviselés helyett hivatalának elsősorban külső előnyeit igyekezett volna kiélvezni. A legnagyobb válság idején vette át az Operaház vezetését, s tíz év alatt kitartó munkával elérte azt a célt, amit kitűzött magának. Az opera művészi, erkölcsi, anyagi tényezői lassan, de folyton emelkedő irányzattal szilárd alapot nyertek. Erős kézzel, keményen fogta a gyeplőt : nemcsak dolgozni, hanem dolgoztatni is tudott.

Lelkiismeretes, pontos betanulás, magas színvonalú, kitűnő előadások, ezzel együtt a közönség teljes meghódítása mutatják ennek a munkának az eredményeit. Egészséges, becsületes gyakorlati érzékével olyan művészetpolitikát tudott folytatni, melyben egyformán érvényesültek a nyilegyenes céltudatosság és a körültekintő diplomácia, a takarékoság kényszerű követelménye és a folytonos fejlesztésre való törekvés, a mutatós, külső produkciók és igazi, tiszta művészi értékek. Hittel és meggyőződéssel dolgozott, ezért teljes siker koronázta törekvéseit. Pedig nem lehetett könnyű dolga a színházi intrikák, jogosulatlan becsvágyak, protekciók útvesztőiben. Folyton számolni, hogy deficitet ne arasson, hogy a pótlásról gondoskodják. De Radnai az az ember volt, akit bárhová helyez a sorsa, mindenütt megállta volna a helyét. Kitűnő volt mint tanár (1912—21. a Fodor-iskolában, 1919—1925. a Zene-művészeti Főiskolán tanított), kitűnő kritikákat, zeneelméleti könyveket írt ; főképp kitűnő volt, mint komponista s mégis rögtön leteszi a kritikusi tollat, mihelyt maga is kilép szimfonikus és kamarazene szerzeményeivel, táncjátékát, vígoperáját egyszer sem adatja elő, mert összeférhetetlennek tartja az állásával. Derült, mindig mosolygó, rózsás arccal végezte nehéz tisztjét, lassan, de biztosan pusztító, halálos kórral a szervezetében. Senki és semmi nem tudta Őt megállítani abban a szédületes iramban, amely feltartóztathatatlansodorta a korai vég felé. Emlékét a jó munkát végzett igaz embernek kijáró tisztelettel őrzi a magyar zenevilág.

Prahács Margit.

Lawrence, a szertelen akarás gyáva hőse.

A bölcsesség hét pillére. (Révai-kiadás. 2 kötet. 1935.) Ez év tavaszán, amint motorkerékpárján az angol éjben száguldozott, baleset érte T. E. Lawrence-t és néhány nap mulva meghalt. A kórházát kétszeres katonai őrség vette körül és senkit sem engedtek betegágyához. Mivel már egyszer, évekkkel ezelőtt híre kelt halálának, sokan hiszik, hogy ez csak újabb színjáték volt és Lawrence valahol Ázsiában vagy Afrikában, mint a kikötők koldusa, vagy mint a karavánutak kereskedője védi a brit birodalom érdekeit.

Ez a kételkedés bizonyára hozzátartozik az olyan legendáshírű, titokzatos hősöknek a személyéhez, mint amilyen Lawrence is volt. Az emberek hite megkívánja, hogy ne haljanak meg normális időn belül és a többi halandóhoz hasonló halállal. Ha életének egyes állomásait nézzük, megértjük, hogy mindannyian csodálattal vagyunk eltelve személyével szemben. Hatéves korában latinul beszélt, Oxfordban kétségsbeejtette professzorait gyors és mindent befogadó eszével. A háború előtt cserепekkel foglalkozó régész 1916-ban megkezdte az egyes, a török uralom ellen felkelő arab törzsi mozgalmak megszervezését és teljes győzelmet aratva vonult be élükön Damaszkuszba. Később Shaw néven tűnt fel Indiában és képességeit ismerve, a szovjet diplomáciai jegyzékben kérte Londont, hogy a veszedelmes embert távolítsák el határuk közeléből. Lawrence erre átment Afganisztánba és felsőbb utasításra keresztülvitte Aman Ullah elűzését. Majd hazatért Angliába és modern formában, bevezető tanulmánnyal adta ki Odysseáit. De sokáig nem pihenhetett, mert Hongkongban meggyilkolták a tengeré-

szeti arzenál igazgatóját, messze-ágazó politikai szervezet leleplezéséről volt szó, amire megint egyedül csak Lawrence volt képes. Sok kisebb-nagyobb megbízatásban szolgált mint közlegény az Egyesült Királyság repülői között, miközben Oxford és Cambridge hiába ajánlott fel neki katedrákat.

De ez csak éppen vázlatos felsorolás, egyáltalában nehéz megállapítani, hogy mit is csinált életében. Szerencsére az arab felkelés történetét és ezzel kapcsolatos tevékenységét ő maga is megírta, de könyve, míg élt, rendkívül kis példányszám-ban jelent meg és a jóbarátain kívül csak milliomosok férhettek hozzá.

Most pedig magyar nyelven is az olvasóközönség rendelkezésére áll A bölcsesség hét pillére. Itt az a lehetőség, hogy Lawrence rejtélyéhez maga az író segítsen közelebb férközni.

A könyv nem is okoz ezen a ponton csalódást. Lapról-lapra foszlik szét a Lawrence személyét övező mesészerű fátyol, s a legendás hő eltűnik, hogy valószerűen bontakozhasson ki a rendkívüli testi és szellemi képességekkel megáldott ember. Szemünk előtt fejlődik fel az arab felkelés, csatákban, gueillaharcokban veszünk részt, vasútrobantások sorozatát izguljuk végig. De őszintén szólva, nem ezért olvastuk végig a két kötet közel nyolcszáz lapját. A nagyháború résztvevőin kívül az újabb nemzedék is annyit hallott és olvasott a különböző frontok harcairól, hogy még talán e legfurcsább hadviselés fejezetei sem tudnak bennünket különösebben lekötni. Ma, az afrikai háború napjaiban különösen nem. De igaztalan érdekes az események középpontjában az író, aki nem is katona volt, vagyis a tettek embere, hanem intellektuell, izigvérig, sőt halálosan az. Kerestem és gyűjtöttem elszórt önleplező meg-

jegyzéseit, mert az oxfordi régész nem lehetett egyenes úton «Arábia koronázatlan királyává».

Mi, a könyv emberei, magunknak sajátítjuk ki Lawrence-t. Nem külső eredményei voltak az ő igazi kifejezői, hanem a reménytelen vívódása, hogy megtalálja az élete értelmét. Mi volt a problémája? Mi az a lelki feszültség, amely nem engedte megnyugodni az embert, amely veri mesterségről-mesterségre, embertől-emberhez; mi az, aminek titkát keressük magunkban, a mások szemében, szavában, a könyvekben, a multban amire sohase tudunk megnyugtató feleletet kapni, mert a megoldás előtt még az olyan nagyszerű emberek is porrázúzódnak, mint amilyen Lawrence volt.

Mit akart elérni? «Egyetlen dolog után törekedtem egész életemben, hogy valamilyen elképzelhető formában megtaláljam önmagam teljes kifejezését.» Ezt kereste kezdetben a szaktudományok művelésével, de «hamar kinöttem egy-egy eszméből. Ezért nem bíztam a szakemberekben, kiknek értelme gyakran magas falak közé volt bezárva, bár börtönük udvarának minden követ ismerték; én pedig azt akartam tudni, hogy melyik kőbányában faragták őket, s mi bért kapott a kőműves». Tudjuk róla, hogy szerette az irodalmat; a nyeregtáskájában az egész hadjárat alatt tartott könyveket, de ennek révén sem javult az állapota, csak elviselhetőbbé vált. «A költészet szilárdabbnak látszott, mint a valóság. Önös ambíciók kísértettek, de nem maradtak meg, mert kritikus énem finnyásan dobta vissza gyümölcseit.»

Magányos ember volt «nem lehettem soha társ, csak ismerős, teljes, zárt, szögletes, kényelmetlen, mint egy kristály. Az emberekkel szemben mindig úgy éreztem magam, mint egy szárazra került hal». Valami hatalmas akadály képtelenné tette,

hogy ezen a tulajdonságán bármennyire is erőt vehessen. «Vágytam arra, hogy szeressenek oly erősen és idegesen, hogy soha senkinek nem tudtam baráti módon megnyitni szívemet. Az a félelem, hogy ez a mindennél fontosabb erőfeszítés balul üt ki, visszariasztott a próbálkozástól, a mellett ehhez viszonzás is kellett, mert a bizalmasság szégyenteljessé válik, ha nem kap tökéletes feleletet ugyanazon a nyelven, ugyanúgy, ugyanabból az okból.»

A testét tökéletesen megvetette. A legnagyobb sanyargatásokkal igazta le. Volt nap, hogy huszonkét órát ült teveháton, nyeregben. Három-négy napon át nem aludt és nem evett. A nő semmi szerepet nem játszott életében.

Következésképp a testiségnek ez a teljes megtagadása a lelki életben is érezte hatását, nem engedte meg, hogy Lawrence a saját teremtő életét élhesse. «Követő voltam, nem megteremtő; de még a követéshez sem éreztem vágyat. Kifejlesztettem mások eszméit és megsegítettem őket, de sohasem teremtettem valakit, ami az enyém lett volna, mert nem tudtam elismerni a teremtés tényét. Amit mások alkotnak, én azt szolgáltam, vagy toldottam, hogy úgy sikerüljön, ahogy csak lehet, mert ha bűnös dolog teremteni, bizonyára bűn és szégyen együttvéve félszeműt vagy sántát teremteni». És nem fortisszimója-e az emberi gyöngeségnek, hogy Lawrence nem tudott önmagában megállni? Nem félelmetesek-e a következő sorok? «Sikertelenségem java része azért volt, mert nem tudtam vezért találni, aki felhasználjon engem. Mindnyájan tehetetlenségből vagy jóindulatból, vagy féltékenységből szabadkezet engedtek nekem, mintha nem tudták volna meglátni, hogy a rabszolgaság mély büszkesége egy beteges léleknek és az át-

vállalt szenvedés az ő legszebb ki-tűntetése. »Elhagyott lelke céltalanul élve, elsősorban másokért élt és így jutott el az evangéliumi tisztaságú szavakhoz: «Nincs a világnak az a büszkesége, s alig van olyan gyönyörűség, ami fölérne a ritka örömmel, mikor az ember saját jószántából vállalja el más baját, hogy sajátmagát tökéletesebbé tegye». «Másért szenvedni egyszerű lélekkel, ez a nagyság érzését adja meg. Semmi sincs magasztosabb, mint a keresztség, ahonnan a világot szemlélhetjük.» Nem furcsa-e, hogy egy véres csata és egy hidrobantás között kell ezeket a szavakat olvasnunk?

S mi lehet a hétköznapi törekvése ennek az embernek, aki egyszer többnapos fárasztó portyázásról visszatérve, nagy lakoma helyett inkább egy puha karosszéket kívánt, meg egy könyvespolcot, amelyen tökéletes költők munkái állanak finom bőrbe kötve és vastag papíroson nyomva. «Jobbna akartam látszani, mint amilyen vagyok és másokat is jobbna akartam tenni.»

Vágyott arra, hogy jó hírre legyen az emberek előtt és kívánta, hogy híres legyen, de rettegett attól, hogy megtudják, mennyire vágyik közismert lenni.

Mi volt a mozgatója ennek a darabokra hullott léleknek, vagy talán helyesebben mondva, a gyógyszer, mely életben tartotta és nagy teljesítmények elvégzésére tette képessé? Az Akarat (Lawrencenál hangsúlyozottan nagy kezdőbetűvel írva), melyet magában vadállatnak nevezett. S hiába mondta neki, hogy nem illik így ráugrani a prédára és hogy közönséges dolog abból táplálkozni, amit megölt. De az akarata nem tűrt akadályt, mely célja elérésében útját állhatta volna.

A cél pedig, amit maga elé tűzött, hogy akarhasson, igen nagy volt, sőt kezdetben, mikor csak álmodo-

zott róla Oxfordban, még komoly is: formába akarta gyúrni az új Ázsiát, amely kérheterlenül közeledett az időben. Később már gyerekes vágyai vannak; huszonhatéves korában elhatározta, hogy mire harmincéves lesz, tábornoknak és lovagnak kell lennie. Ezt az álmát meg is valósíthatta volna. De beteljesülhet-e maga az ilyen típusú ember? «Ha valamit el tudtam volna érni, már nem kívántam; kielégülésem a vágyban magában volt. Mindent el tudtam érni, ami után törekedtem és ha egy vágy alakot nyert, mindaddig küzdöttem, míg éppen csak a kezemet kellett volna kinyitni és megragadni. Akkor elfordultam, megelégedve azzal, hogy rajtam áll a birtoklása» — írja magáról.

Mint a világháború egyik nélkülözhetetlen forrásmunkája, bizonyára maradandó érték ez a könyv. De ezenfelül a világból kihasadott léleknek kristálytisztá befelénézése és látásának költői hangú megfogalmazása biztosítja a munka magasabbrendű, sőt maradandó és egyetemes emberi értéket. És ezt nagyon kevés írásról mondhatjuk el.

Horváth Tibor.

Földi Mihály: A házaspár. (Regény. Budapest, 1935. Athenaeum.) Nem lehet kétségünk abban, hogy ez az írás Földi Mihálynak idáig legjobb regénye. Ez a megállapításunk azonban korántsem értékítélet, inkább amolyan útmutatás, határjelző egy írói pálya folyamán. Szerző ugyanis szakít ezúttal a misztikusnak mondott iránnyal, amelyet eddig művelt s amelynek kétes eredményét éppen az adta meg, hogy a transcendenciákat és a realitásokat a képzelet nagy erejével és gazdagságával ugyan és éppen annyi mesélő készséggel, de nem egyszer úgyszólván a hihetlenségig összekeverve és mégis sok egykedvűséggel írta meg.

Most viszont a mai élet mutatja meg neki arcát, a maga nyers, már-már rideg valóságában, hogy lásson és olvasson belőle. A ma egyik legzaklatóbb problémájára eszmél itt rá és próbál megoldást találni úgy, hogy a baj eredendő hibáit igyekszik kitapogatni, amikor a problémát egész hosszmetzetében elébünk tárja. Mi ez a probléma? Kinek sem könnyebb erre rájönni, mint annak, aki ujságot olvas és maga ujságot ír. Mert nincs nap, hogy a színes riportok során, a törvényszéki beszámolók hasábjain, de legalábbis a napi hírek rovatában ne döbbenne rá erre a problémára. Egy csodálatos, fölényesen szép kötésről, két embernek az életalapot jelentő egymásratalálásáról van itt szó. Elvitázhatatlan a köze ehhez a kötéshez az Istennek és az emberek mégis úgy teszik ma egymásba a kezüket, hogy a döntő pillanatban meglepedkeznek Róla. Az emberek ma kizárják Istent a házasságból, földi valamivé, múlóvá, a sok közül csupán egyetlen életformává akarják azt süllyeszteni. S éppen itt van a tévedés, a súlyos kezdeti elvétel, mert ha két ember kiválasztja egymást magának az életrengetésben, az nem csupán véletlenek tréfája, az ösztönök játéka, alaktalan vágyakozásoknak megtestesülése, ott talán láthatatlanul, az emberpártól észre nem véve, sokszor el nem ismerve, vagy megtagadva, mégis ott van az Isten. S valamit megköt. Két, idáig szertefutó sorsfonalat köt egybe. Fúsanak ezentúl együtt. S hiába minden okoskodás és durcáskodás, ezt a kötést az élet során már nem lehet megbontani legalább anélkül, hogy a két lélekből is ne szakadna le belé valami.

Ime a regény mélyen átérzett és nagyon az igazság szerint való tétele. Szerző az igazolására adja egy mai házasság élettörténetét. Már az is tévedés, ahogyan megkötik ezt a

házasságot. Névtelen levél alapján és Isten nélkül, csak az állami törvények értelmében. Az nem vitás, hogy a fiú szereti a leányt és a leány is a fiút, de csak úgy, ahogy két társaságbeli, két pajtás, akik mindegyike szép, egészséges és testében az élet ígérését hordja. De házasságra aztán egyik sem gondol, házasságot egyik sem akar. Az apa legkevésbé, aki a végzetes tévedés hitével rájuk erőszakolja azt. S tévedés az is, ahogyan ez a házasság megindul és ahogy éveikig folyik. Milyen egészében más a házaspár gyermekszobája, a vérük ritmusa, másképpen esznek, akarnak, szeretnek és gondolkodnak! Milyen tökéletesen különvaló az a két élet, amit egymás mellett hosszú esztendőikig élnek. S mindössze egyetlen életmegtérvényülés — a testi szerelem — az, amiben találkozni tudnak, mert arra szertelen, fiatal vérük hajtja őket. Esztelenül, bomlottan és törvények nélkül élnek és vétkeznek, megállás nélkül vétkeznek. Aztán meg hol az egyik, hol a másik menekül külföldre a házasság elől. A távolság is sok mindent meg tud érlelni, nemcsak az idő. De hiába szaladnak el egymástól. Nincs menekvés. Talán még az ösztönökben sem felfogott törvényszerűség az, hogy életre-halálra egymás mellett kell maradniok és vállalni önkéntes számkivetést, megaláztatást, embertelen hajszoltságot. S mindent feláldozni egymásért, egymásnak. Akármilyen elhibázott volt ennek a házasságnak az alapja — házasság volt, melyből akárhogy akarták kiküszöbölni az Istent, mégis megjelent ennél a kötésnél. S ahogy mulnak az esztendők, úgy lesz ebből a két külön életből egy élet. Elválaszthatatlan és oszthatatlan. Mert már nemcsak a testük, a vérük, de a lelkük is szereti egymást. S valójában itt kezdődik a házasság, mert mikor ezt megértik, az oltár elé is letérdelnek. S amint öregszenek, annál szebbnek,

tökéletesebbnak látják egymást, annál teljesebben értik meg, hogy egymásnak rendelték őket. S mikor a fáradtszívű asszony meghal, az ura sem látja értelmét, miért maradna tovább itt, megmérgezi magát és házastársa mellé fekszik. Olyan szépen, öltözötten és derűs megbékélt-ségben pihennek egymás mellett, mint a patriarkális kor régi-régi házaspára Rómában.

Vezérgondolata szerint erősen építő ez a regény, mégsem állíthatjuk azt, hogy hibátlan. Szerző mintha valamivel többet markolna a kelle-ténél akkor, mikor nem egy, de több regényvonulat fel párhuzamosan, néha egymásba kapcsolódón. Az a veszély fenyegethetné, hogy a sok regény között elsikkad az, mit a szerző tulajdonképpen elmondásra szánt. Az élete utolsó napjait élő és gyökereiben csalódott lelkű vezér-igazgató regénye pedig könnyen a perdita-történetek szentimentalizmu-sába fulladna, ha Földi Mihály nem volna az a biztoskezü és feltétlenül tehetséges író. A bárónő-anya alakja is a maga különösségében félelmetes és alig magyarázza valami, miért kell olyan sokáig ellenszenvesnek lennie éppen úgy, mint Nádainé színészé-nek, akinek megfogalmazásában aka-ratlanul is személyes élt és élességet kell látnunk. S még valamit! Bär-mennyire építő és nagyon komoly érték ez az írás, mégsem mernők há-zasságra készülő, fiatal leányok ke-zébe adni. S ez legkevésbé sem prü-déria, vagy álszenteskedés. Csak ízlés dolga! Amúgy is olyan tobzódó, ka-vargó színei vannak ma az életnek, a bűnnek. Minek azt még jobban ki-színezni? Minek még tápot is adni a nyugtalan, ideges és betegességre haj-lamos képzeletnek az élet mindennapi jelenségeinek, a szerelemnek gyilkos és kiábrándító részletezésével?!

Viszont ne hallgassuk el azt sem, hogy ezt a könyvet e néhány, éppen

nem szerves hibája ellenére is minden «modern» házaspárnak el kellene oi-vasnia. Az az érzésünk, hogy nagyon megerősödnének a házasságukban. Tény az is, hogy a szerzőnek idáig kissé kötetlen stílusa most igen alkal-masan illeszkedik hozzá ehhez a na-gyon közeli történethez, ehhez a folyamatos élet adta problémához.

Dénes Tibor.

Szombathy Viktor: Zöld hegyek balladája. (Regény. A Franklin-Tár-sulat kiadása.) — A Franklin-Tár-sulat által megindított «Szlovenszkói magyar írók» sorozatában jelent meg ez a regény, mely egy felsővidéki ma-gyar kisvárosban játszik, hová egy híres amerikai filmrendező, John Colman látogat el, vagyis látogat haza, mert azelőtt Kálmán János volt a neve, s a «megye utolsó alis-pánjának fia». Beleszeret Bárány Sáriba, a szép, komoly és művelt leányba, ki «tornát és francia nyel-vet tanul Prágában», s új mese-film-jéhez megnyeri tündérkirálykisasz-szonyinak. Pesten bérel műtermet s toboroz személyzetet, zenést, dísz-lettervezőt. A film nagyszerűen sike-rül, Sári előtt a világhír útja s a nagy producer szerelme, de ő Hollywood helyett szülőföldjét választja. «Olyan kevesen vagyunk és a kötelességünk oly hatalmas!... A mi hajónk ki-csiny és törekeny. De ezen a hajón minden emberre szükség van!» — mondja Colmannak. Természetesen van még egy mágnes, amely szívét hazahúzza: Skuteczky Pál, a fiatal szerkesztő úr.

Ebben a pontban nem értünk egyet a szerzővel. Olyan rokonszen-vesnek rajzolja a maga erejéből ke-serves küzdelem után világhírré emel-kedett fiatalembert, aki azért a messze világban is meleg szeretettel gondol szülőföldjének zöld hegyeire, hogy szívből neki szánjuk Sárít. Skuteczky viszont kissé üres szél-

tolónak van rajzolva. Könnyűnek találhatik szemünkben élelmessége ellenére is, de hát — mondja erre a szerző — a komoly és mély lelkű leányok is védtelenek Ámor isten kiszámíthatatlan szeszélyei ellen, s ebben meg neki van igaza.

Nagyobb baj az, hogy Skuteczky különben jólrajzolt alakját már sokszor megrajzolták előtte. Ő a novellák és regények jól ismert «vidéki szerkesztője». Nem hat újdonságként a kisvárosi élet kicsinyességeinek, s a vidéki színészek kis, önző cselszövényeinek, hiuskodásainak, felszínes szerelmeinek rajza sem. Igaz, hogy a kisváros és a vidéki színeszet tipikus jellemvonásai minden időben ugyanazok, de az írónak sikerülhet rajzukat friss, egyéni vonásokkal újjá, az eddigi rajzoktól különbözővé tenni. Nem mondjuk, hogy a szerző nem törekszik erre, de sokszor kényelmesebbnek tartja a nagyközönségnek is kedves és megszokott klisékkel dolgozni.

A mi számunkra a regénynek legfőbb vonzóereje abban van, hogy szlovenszói magyar város életét rajzolja. Ilyeneket olvasunk benne: «Tapogatózva engedelmeskedtek az élet törvényeinek az új fiatalok, új utakat és helyes ösvényeket kellett keresniök, amelyeket még nem tapasztott senki. Nem akartak elárulni sem embert, sem eszmét, sem kenyeret, sem új berendezkedést, sem régi nevelést: csavaros, körülményes volt az út, sokan elvesztek a keresésben, sokan megállták a helyüket derekasan. Orientáció, új viszonyok, megalkuvás, gerinc, ezek szerepeltek jelszavakként... Ez a válaszütra jutott társadalom időnként igyekezett eleget tenni kötelességének, szeretettel és kegyelettel: megjelent és adakozott, szerepelt és jótékonykodott, gyűjtogatott szalmatüzeket s megjátszotta az európai családot, amellyel fájdalmas közös-

ségét érzett. A család tagjai néha messzire vetődtek»... Ezek érdekelnek bennünket, meg az új viszonyok közt kialakuló kacskaringós életutak (pl. a Kálmáné, Skuteczkyé), az álmodozók és a gyorsan elhelyezkedő új ügyesek, a látszólag össze-melegedő társadalmi osztályok, melyek azonban még titokban mindig őrzik régi kasztszellemeiket.

Jobb szeretnők, ha a szívügyek helyett inkább ezt a korrajzi hátteret festené meg jobban, de ebből csak futólagos vázlatot kapunk.

Ha a magas irodalmi mértéket nem is üti meg ez a kis regény, mindenesetre mulattató, kellemes olvasmány, amely szerzőnek jó ízlésére és tollforgató művészetére vall. Sok benne a finom, meleg hangulat (ahogyan a hazatérő Kálmán, szembekerül fiatalkori emlékeivel) s a könnyed humor (hajsza a híres amerikai után, Kondor Éva, a vidéki primadonna, a majális). A mese jól perdül, egy lapja sincs, amely unalmas volna.

Szinnyei Fenenc.

Pekár Gyula: Attila. Történelmi regény. Singer és Wolfner kiadása. 1935.

«Másfélezer év óta hangzik eme gyönyörű bérczek között az édes magyar szó». — Ezzel az átértett büszkeségű és önérzettől duzzadó mondattal nyitották meg néhány évvel ezelőtt Székelyudvarhelyt, a székely anyavárosban, az erdélyi írók egyik reprezentáns irodalmi estjét. Ez anynyit jelent, hogy az Erdély keleti részét lakó székelységben, amelynek eredetét a történettudomány sem tudta még tökéletesen megnyugtató biztossággal tisztázni — elevenen él a Csaba királyfi menekült húnjaitól való leszármazás gondolata. «Attila volt az én apám, szép örökség maradt reám.» — így szól az egyik ősi székely népdal. Rikaerdő, Budvár hegy és több más helyrajzi elnevezés tanus-

kodik arról, hogy a maradék székelység hún származásába vetett hite apáról-fiúra adogatott, kegyeletes hagyomány. Akár így, akár úgy van is, Attila mint mithikus ködbe vesző jóságos és szigorú atya szerepel a székelység képzetében. A középkori krónikások nyomán ugyan más képet lehet rajzolni Attiláról, a húnok «nagyuráról». Vért szomjazó, népeket lemészárló, országokat sivataggá pusztító, virágzó kincses városokat romhalmazzá égető szörnyeteg, «Isten ostora», akinek öncél a dűlős és egyetlen gyönyörűségét az emberi hekatombákban találja. Ime, akét ellentét! Egy kicsiny maradék néptörődék, a székelység jámbor elképzelése és a megtiport népek krónikásainak rettegéstől és gyűlölettelől sugalt sorai. Melyik az igazi Attila? Igaz, hogy később a történettudósok, így Thierry Amadé, megpróbálták tisztázni az Attila alakja köré gyűlt és másfél évezreden át megkövesedett előítéletet, azonban a nagyközönség előtt nem sikerült ez hiánytalanul és a nagy hún királyt még mindig a középkori krónikások elfogult szemléletén át látja. Az Attila udvarában járt Priskos Rhetor bizánci követ írása az egyetlen elfogadható kortársi adat Attiláról. Arra a kérdésre, hogy *ki* is volt valójában Attila, csak a költő tud választ adni a régmúltba visszanező és azt a ma idejébe visszahozó ihletével. *Pekár Gyula*, mint regényének előszavában írja, «a Nagyúr hűséges írődeákja», nagylélekzetű regényben rajzolja meg a magyar közönség számára Attila alakját. Alkalmat adott a regény megírására az is, hogy éppen mostanra esik Attila, Mundzuk fia trónralépésének másfélezeréves fordulója. Impozáns, színekben duskálódó ez a nagy, hatszáz oldalas regény, A omló vér piros párolgása, a palotatetőket harapdáló tűz vészes rőtje, hidegen csillogó bizánci bíbor, nehéz arany, drágakövek szí-

várványos gazdagsága, antik szobrok alabástrom fehérje, az olasz kék ég derűje, amelyet hún nyilak feketítenek be, tiszaparti dágványok, csörtető bölénycsordáktól lármás őserdők, keleti puszták, barbár szilajság, ravennai hármány: egyszerűval ott lüktet a mű hátterében a romladozó, büneibe elposványosodott ókor és az üszkös romokon, holttesteken felderengő középkor, amikor kelet húnjai és a népvándorlás vad, de romlatlan barbár népei hoznak friss vért a világrész áramába. Látjuk a haldokló, végnapjait tengető, teljesen lezüllett, nyugatrómai birodalmat és a kívül csillogó, de belül már rothadó Bizáncot. A római köztársaság kemény diktátorainak s a későbbi diadalmas hódító caesároknak nincsenek méltó örökösei. Ravennában és Bizáncban testileg-lelkileg elpetyhüdt, saját kedvtelésüknek, érzéki gyönyöröknek élő «vén gyerekek» viselik a caesári hibort és helyettük igazában női cselszövésék és kegyenc eunuchok felbérelt orgyilkosságig süllyedt aljassága «kormányozzák» a nyugati és keleti birodalmat. Nincs már a régi nagyokhoz méltó római, az egyetlen valaki, aki még szívén viseli a történelemtől immár halálra ítélt Imperium Romanum ügyét, a gót apától származó Aetius, a «félbarbár», aki minden megbántás, gyalázat és méltatlanság ellenére is sorompóba áll azért a Rómáért, amelyért nem akad áldozni és meghalni kész vérbeli római.

Pekár Gyula rajongó lelkesedéssel eleveníti meg Attila alakját, elsősorban nem is Attilát, a nagy hódítót, hanem az — embert. Attilának Aetius-sal való barátsága főtengegye a regénynek s különösen megkapóak azok a részletek, ahol a Rómába küldött tűz-királyfi a tizennyolc éves Attila körül kavarnak az események. A később keleten és nyugaton végigjárató világhódító lelkét rabul fogja az Alarich barbáraitól megtépázott

díszű, elárvult és caesaraitól ott-hagyott «Civitas aeterna». Megérzi, hogy mit jelent Róma és homályos sejtelem villan át bensőjében, hogy ezt a várost teszi birodalma székhelyévé. Megvédi ezt a várost *ön-maga* és hűjait ellen is. Ehhez a szándékához hű marad akkor is, amikor a Galliát és a Pó síkságát végigseprő hadait Leó pápa kérésére visszafordítja Róma falai alul. Úgy tervezi, hogy Honoriától származó, biborban született fia, Csaba lesz itt a Caesar, a nyugati és a keleti alapjaiban megkorhadott és pusztulásra való impériumok helyett egységes nagy világbirodalmat akar a Volgától a Tiberisig töretlen erkölcsű, fiatal erős népekből. Krimhilda tőre azonban pontot tesz nagy elhatározására, mielőtt végbevitte volna. Az istenkard birtokosa, rettegő népek örömeire letűnik Attila roppant európai birodalma csak álom maradt, hogy háromszáz év múlva Nagy Károly valósítsa meg az ókornak a romjain az új római császárságot. A történetírás nem mutat világosan arra, hogy a világhódító Attilának *ilyen* nagy birodalomalapító koncepciója lett volna, de a szerző a költői erő elhittető művészetével úgy valószínűsíti előttünk, hogy nem is tudunk benne kételkedni. A másfélvezredes Attila jubileumnak szép emléke ez a könyv, amely a XX. század embere előtt is királyi trónra helyezi az Isten ostorát.

Mihály László.

A Gyöngyösi István Társaság almanachja. Bp. 1935. Működésének harmadik évfordulóján egy évezredes hagyományra támaszkodó irodalmi társaság csokorba kötötte szindus virágait. A Gyöngyösi István Társaság hagyománya a vármegye. Hű írásaiban ahhoz a sugallathoz, amely ebből az ősforrásból fakad, de nem veszti el szem elől azt a frissességet, amit Gyöngyösi képviselt irodalmunk

történetében. Ezt a «kettősséget» *Rexa Dezső* tanulmánya világítja meg. S ebben a rokonszenves szellemben követik egymást tanulmányok és költői művek. Korfestő ereje miatt említjük meg *Gorzó Nándor* írását a «Rákóczi-korbéli Pest vármegyéről». *Mohácsi Jenő* Madáchról írt ihletett drámái költeményt. *F. Szabó Géza* meleg és *Danóczy György* humoros sorai mellé sorakozik három hangulatos írás *Dóczy Jenőtől, v. Jávor Ernőtől* és *Timár Józseftől*. A lírikusok közül megemlítjük *Szathmáry Istvánt, Zsindely Ferencet, Angyal Emilt*. A kötet értékét emelik a zenei mellékletek *Balázs Árpádtól, Major Ervintől, Murgács Kálmántól, Sándor Jenőtől*, hasonlóképpen azok a pompás képek, amelyek *Biczó András* és *Kampis János* remekei. *Clauser Mihály*.

Dr. Horváth Konstantin: A zsol-tároskönyv magyarázata és fordítása.

Ez a könyv tudományos, liturgikus és közönségi igényeket óhajt kielégíteni. A hármas célt nem a címlapon hirdeti a tudós szerző, de ezeket a feladatokat oldja meg könyvének minden lapján.

Amia tudományos részt illeti, csak annyit állapítunk meg, hogy már az is igen alkalmas a közönség figyelmének és érdeklődésének lekötésére. A szabatos és világos stílus és a kitűnő elrendezés könnyen meghódítja az olvasót elvontabb fejtegetései számára is. Így nehézség nélkül vezet el abba a világba, amelyben e költemények megszülettek. A második részben a Vulgata latin szövege mellett a 150 zsoldár pompás fordítását kapjuk. Minden egyes zsoldárt a röviden értelmez szerző és gondos szövegkritikai jegyzettel kísér. Ezt a részt mind a breviáriumban naponta szereplő zsoldárokat olvasó egyházi személy, mind közönségünk nagy haszonnal és élvezettel forgathatja.

Clauser Mihály.